

האמת תהא נעדרת!?

"חכמות סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים". (סוטה מט רע"ב)

"והירא לנפשו יכלכל דבריו ביום הלחמו מלחמתה של תורה ויזהר בכתביתו"

(שם הגדולים למרן החיד"א ח"ב מע' ה אות נ"ב)

"עשירים אנחנו במבקרים, מבקרים במחשבה, מבקרים במחשבה ובדיבור, מבקרים במאמרים כתובים ונדפסים, מבקרי יחיד ומבקרי ציבור, ומבקרי עם ישראל כולו. ואמנם המבקר חופשי להיות לו חלק בלימודיות, אם יש לו שפת חלקות, או גם עט סופר לו, כבר ניתן לו הזכות לבקר, הפטפטי מפטפט, והלבלר ממלא בקולמוסו". (קובץ אגרות לחזו"א ח"ג איגרת קפ"ט)

"ובדור יתום זה בפותח טפח בספר, כבר מחזיק עצמו למורה הוראות. ואם יקרא קריאה חלושה בספר הזהיר מחזיק עצמו למקובל. וכל כי הני מילי נוחם יסתר לראות זה דור דור שו"א, כל אחד מתנשא ומחזיק עצמו אלפים בת כי"ל".

(מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב ר"ס יו"ד)

הבהרה נחוצה

אמנם לימדנו להועיל מרן החיד"א (מדבר קדמות מער' כ' אות ה', שו"ת חיים שאל ח"א סי' ע"א או' ב', חיים שאל ח"ב סי' יד', יוסף אומץ ר"ס ל') כי אין מן הצורך להגיב על המשיגים אשר לא כדת, אמנם היות והשגה זו חמורה בתוכנה, ופשוט לא היו דברים מעולם, **וכבר העירו זאת להרב המשיג**, אחר שפרסם דבריו בחיבוריו, וחזר על דבריו ברבים, אמרנו לפרסם הדברים ולהעמיד דברים על דיוקם ואמיתותם. ובמקום שיש חילול ה' וכו'.

וכיו"ב כתב המהרשד"ם בתשו' (חאה"ע ר"ס י"ז) וזל"ה: גלוי וידוע לידועי דעת ומביני מדע שבח הסבלנות ומעלת השתיקה, וכמה שבחו חכמים ע"ה לנעלבים ואינם עולבים, אשר על כן נטינו שכמי לסבול הכעסות עלבונות ובזיונות מהחכם בעיניו, ואשר מיום שנכנסתי בישיבת הגברת יר"ה בתרני רדפני בסתר ובגלוי, שילמני רעה תחת כמה טובות קבל ממני ושנאה תחת אהבתי אליו. ולכל יראי ה' ועבדיו עודתים עטרות לראשי, שמתי נפשי בכפי, ובכל מאמצי כחי עזרתיו הועלתיו בממוני ובגופי ובנפשי, ועל כל זה סבלתי חרופיו וגדופיו, כי אמרתי פן ח"ו ימשך חלול ה', כי זונות מפרכסות וכו' (שבת לד רע"א). **אמנם כאשר פעם ופעמים שלח לשונו בגאותו וזדונו ובחרונו ידו נטויה לכתוב על ספר, לכנות מדותיו למי שהוא נקי וטהור מהם, לא יכולתי אני באוני להתאפק שלא להשיב על דבריו, כי כמו שמצוה על האדם לשתוק וזכות גדול לשמוע ולא להשיב על מילי דעלמא, כמו כן נצטוינו להשיב על דברי תורה כאשר גלוי לידועים חן. ולהיות כי עתה מחדש לא נתפייס בכל מה שעבר, ולא שת ליבו לכל הסיבות אשר היה לו השתיקה יפה מהדיבור, אמרתי אענה גם אני חלקי, כי עת לעשות וכו'.** עכ"ל"ק.

דברים אלו יוצאים לאור עולם, לאחר דברים שנאמרו ברבים על ידי הרה"ר לישראל הרב יצחק יוסף בשיעורו בבית הכנסת "יזדים" בירושלם, מוצש"ק פר' כי תשא, אשר דבריו במלואם נדפסים כאן להלן, ובהם האשים בטענות של "שקר" ו"תורה שלא לשמה" וכו' וכו', ובעוד שהמעין הנבון ימצא ויראה כי לצערנו האשמות אלו אינם אמת כלל, וד"ל. את כל הדברים הבאנו עם צילומים מהספרים שבהם רואים בבירור הצדק עם מי.

תורף הדברים בקצרה, טען הרה"ר שבספר "ברכת יעקב" שיקר וציטט מהריב"ש דברים אשר לא ככתבם, וההיפך כביכול מהאמת הניתנת לבירור בבדיקה בתשובות הריב"ש. בעוד שבספר "ברכת יעקב" לא הביא כלל דברי הריב"ש אלא הביא מדברי השמש צדקה והגר"י ידיד שהם ציטוט מהריב"ש לפי הבנתם. בדברים הבאים יתבאר כי המשיג העלים בהדיא, השמיט והוסיף ציטוטים

כדי להתבטאות על "ברכת יעקב" שהוא "שקרן", וכאשר ציטט בספרו מדברי הגר"י ידיד השמיט כי דבריו בשם "הריב"ש", כדי להסתיר שיודע את מקור ציטוטו של ה"ברכת יעקב".

בדברים אלו יתבאר גם שהמשיג לא הבין את דברי הריב"ש, דכהבנת השמש צדקה והגר"י ידיד הבינו עוד רבים ושלמים, ומהם ה"שדי חמד". [ובכללות לא נידון בפרטות בשיטת הריב"ש בענייני מנהגים, כי כל ענין המנהגים הוא נושא רחב מאד, ונתחברו עליו חיבורים שלמים מגאוני הדורות. ויש להריב"ש עצמו עוד כמה וכמה תשובות שלו בכיוצ"ב, ע"י בשדי חמד (מער' מ' כלל ל"ז), ובספר מנוחת שלום (ח"ז עמוד ר"א), ובספר עין יצחק ח"ג (עמוד תרמ"ז) ועוד], ולא נדון בשאר הפרטים הנוספים המוזכרים בדבריו של הרה"ר בשיעורו השבועי [כהדלקת נרות שבת לפני הברכה או לאחר ההדלקה וכיוצא בזה, שהם דברים שתשובתם בצידה, ידועה ומפורסמת], אלא רק לגבי עיקר ההשגה האם הרב ברכת יעקב "שיקר" או מישחו אחר מסלף בזדון.

בתחילה נביא את תשובת הריב"ש. לאחר מכן דברי הרה"ר לישראל (תמלול מלא), ולאחר מכן נבאר הדברים כראוי.

אנו תקווה, כי פרסום הדברים יהיה סיבה לעורר רבים אחרים אשר מקבלים דברים הנאמרים בציבור בבטחון מופלג כ"הלכה למשה מסיני", לעוררם לבדוק, לא להאמין לכל סיפור ומעשה. תחת ידינו שמורות הערות רבות על דברים כיוצא באלה, על השגות ותקיפות חוזרות ונשנות, אבל לא ראינו עדיין מן הצורך להגיב, גם אם יש אי דיוקים ושיבושים רבים. אבל כאשר הדברים יוצאים מכלל זה, ומגיעים לכלל של טענות על "שקרים" וכו' וכו', כאשר יראה המעיין הי"ו בדברים הנדפסים כאן, וכולם אינם אלא "הוצאת שם רע", ראינו צורך להבהיר ולסבר אופן השומעים, ולהניח לפניהם את הדברים במקורם, שהרי תורה אמת כתיב בה.

המעוררים

פ"א - דברי הריב"ש

בשו"ת ריב"ש (סימן ל"ה) כתב:

עוד שאלת, אם המפטיר הקורא בתורה שהוא חובת היום, כמו בראשי חדשים ופרשיות והמועדים, אם צריך שיהיה גדול.

תשובה: כ"כ בספר המנהיג בשם ר"ת, שביום שיש בו שני ספרים, שהמפטיר קורא במה שהוא חובה ליום, אין מפטירין בו בקטן. אע"ג דק"ל דאפי' קטן עולה למנין שבעה, מ"מ נראה דמה שהוא חובה ליום, שאין קורא בספר ההוא אלא א', דצריך שיהיה גדול. אלא שלמנין ז' עולה קטן, כשהאחרים גדולים, אבל כלם קטנים לא. [...]. ואם כן במה שקורא אחד לבדו שהוא חובה ליום, צריך להפטיר בגדול. ואם המפטיר קטן יקרא גדול בספר ההוא אותה פרשה, ואחר כך יחזור ויקרא אותה הקטן משום כבוד התורה. וכ"כ בספר המנהיג כיוצא בזה. **זהו המנהג היפה שראוי להנהיג.** אבל באלו הארצות אינם מדקדקים בזה ואינם שומעין למי שירצה לשנות מנהגם. ואפשר שמפני שנהגו למכור ההפסדה למי שמעלה בה בדמים, והם קונים אותה בעד קטניהם להרגילם, ואם לא יתכבדו בהפסדות המועדים לא יתנו בה פרוטה, לזה לא ישנו מנהגם בשום פנים. וכל המשנה ידו על התחתונה, כי כולם יקומו כנגדו. אין צריך לומר אם יהיה שם איזה יודע ספר, יחזיק בידם לקיים המנהג, אף אם אינו גדול בחכמה.

וראה מה קרה לי בכאן, אני ידעתי כי כל הנשים ממיוקרה נהגו לחוף ראשן בנתר, שקורין קליד"ה, בשעת טבילה, וזהו אסור, כמו שמוזכר (בפרק אחרון מנדה 10:): אשה לא תחוף ראשה לא בנתר ולא באהל, וכן הוא בספר תורת הבית, וכן לכל המחברים ז"ל (א"ה, אפשר שהיה מתפורר ומשאיר חול והוי חציצה). וכן נהגו בארצנו, שלא לחוף ראשן אלא במים חמין לבד. וכאשר הוגד לי מנהג הנשים הללו, אמרתי לחזן לאמר לאשתי שתזהיר מזה בהצנע הנשים הבאות לטבול, והיה הדבר קשה בעיניהם. וקצת מקרובות רבי דוראן שאלו אליו על זה, ואמר להן אדרבה, אין טבילה בזולת הקל"דה, כי הוא מנקה הראש הרבה, ושאין פי' נתר קליד"ה. כי רז"ל הזכירו כלי נתר, ומקל"דה אין עושין כלים. וכשמעי אמרתי, מפורסם הוא כי לעז נתר הוא קלידה לכל מפרשי המקרא. והגאון רב סעדיה ז"ל בשרח תרגם: אם תכבסי בנתר, אין גסלת באל טפל, שהוא קלידה, וכן בספרי הרפואה. ואם אין עושין ממנו כלים בזאת הארץ, ליקרתו, והעפר בחנם, הנה אפשר שבמקום מוצאו עושין ממנו. וכן הזכירו חז"ל כלי גללים, ואין עושין ממנו כלים בזאת הארץ. ואח"כ שמעתי, כי בטו"ס עושין כלים מקל"דה, הנקרא בערבי טפל, לפי שבהם מתקריים המים הרבה.

וכי ראיתי כי הנשים שומעין להקל, מה שלא היה ראוי להן בענין זה, משכתי ידי, שלא יאמרו כי אני מוציא לעז במנהג טבילתן. וצויתי בביתי, ולקרובותי השומעות לקולי ומאזינות אמרתי לעשות

כראוי. ואני מקיים בזה מה שאמרו ז"ל: כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ר' אבא אמר: חובה הוא, שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך.

מדברי הריב"ש מתבאר לכאורה, כי מנהג שאינו לפי הדין, ולא לפי ההלכה, יש לבטלו. אלא שבכאן לא ביטל המנהג, היות שלא ישמעו לו וכשם שמצוה לומר וכו'.

פ"ב - דברי הרב המשיג

תמלול מדויק, שיעורו של הרה"ר לישראל הר' יצחק יוסף בביהכ"נ יזדים, מוצ"ש כי תשא תשע"ט, החל מדקה 42 עד דקה 47 וחצי. הדברים נדפסו גם בעלון בית מרן פרשת ויקהל אות י"ט והלאה.

יש חוברת יצא בכמה אופנים, חוברת מנוחת שלום, כוחו של מנהג, כל מיני שמות קרא לזה, המחבר גר כאן בשכונה, המחבר הזה במשך שנים חוזר ואומר צריך לקיים מנהגים, אפילו נגד שולחן ערוך, נהגו לברך אחרי הדלקה - דוקא אחרי הדלקה תברך. נשים מברכות על לולב - דוקא שיברכו. וכן על זה הדרך.

מרן [הרב עובדיה] היה רואה את החבורות הללו היה מתרגז. כוחו של מנהג, מה כוחו של מנהג?! כך הוא כותב, חוזר על זה, כתב הסכמות, כל הסכמה שיש, יאלה מפרסם את הדעה שלו. מה זה קשור לספר? בכלל לא כתוב בספר שום דבר על מנהג. אבל לדחוף את הדעה שלו. בכל מקום חוזר וחוזר.

מביא ראיות אחד אחרי השני שצריכים לקיים המנהג. אחד הראיות שהוא מביא זה הריב"ש שהזכרתי עכשיו, "בא וראה מה כותב הריב"ש בשבח המנהגים בסי' ל"ה כתב הריב"ש שקטן העולה לתורה גם בס"ת שני שמוציאים, ריבוננו של עולם למה אתה משקר? הרוצה לשקר ירחיק עדותו! הריב"ש אפשר להשיג את זה בכל בית מדרש, שם כתוב במפורש "קיימתי בעצמי כשם שמצוה להגיד דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע", לכן הוא שתק, לכן עשו את המנהג. בגלל שהוא הסכים למנהג?! הוא כותב במפורש "בא וראה מה שקרה לי עוד מנהג שעשו לי", מספר דברים כאלו.

יותר מזה אחר כך תעשה סתירה בריב"ש, יש כמה תשובות בסימן קמ"ב סי' ש"צ וסי' ש"פ כמה תשובות יש של הריב"ש שהוא כותב: "כל מנהג שיש בו שמץ של איסור, חכם גדול בעיר שדבריו נשמעין חייב לבטל את המנהג הזה", כך הוא כותב. זה התבסס עפ"ד הרא"ש עפ"ד הר"ן עפ"ד הנמק"י. גם הרשב"ש כותב כך, גם התשב"ץ כותב כך. כל מנהג שיש בו שמץ של איסור [צריך לבטל אותו].

מה כתוב בירושלמי? "אם הלכה בידך רופפת פוק חזי מאי עמא דבר", צא וראה מה העם נוהג ותנהג אחרים, מה כתוב שם? אם ההלכה בידך רופפת, [אתה] לא יודע מה ההלכה - תראה מה העם נוהג. אבל אם ההלכה אצלך ברורה, אתה יודע, ברור לך שכך ההלכה. אתה צריך לקיים מנהג כזה?! צריך אדם לבטל את המנהג. למה שם הוא [הריב"ש] שתק? הוא מספר שהציבור, הגבאים, רוצים כסף ולא ישמעו לו אז הוא שתק. זה מה שהוא מספר.

הוא מביא ראיה מהריב"ש. מה תעשה עם הריב"ש במקומות אחרים שיש סתירה? אולי בחלום בלילה [הוא יאמר שיש] סתירה בריב"ש ויתרץ תירוצים.. אבל מה יעשה עם הריב"ש?!

ולא רק זה, בספר עין יצחק יש שם על קבלת הוראות מרן, ובסוף יש קונטרס עבה כללי המנהגים שם הבאנו 44 פוסקים ראשונים ואחרונים ובראשם רבינו הרמב"ם, ועוד ראשונים, שכולם כותבים כמו הנימוק"י כמו הריב"ש, "כל מנהג שיש בו שמץ של איסור צריך לבטל אותו", אין מנהג אלא להחמיר אבל לא להקל, אתה רוצה להחמיר על הציבור, מנהג להחמיר מחמירים בדבר הזה בסדר. אבל מנהג להקל - חייב חכם גדול את המנהג הזה לבטל.

אשה שתברך אחרי ההדלקה לפי השבולי הלקט לפי הרמב"ם לפי כמה ראשונים רבינו מנוח, פוסקים מפורסמים, נכון? ראשונים! כותבים במפורש לפי דעתם זה ברכה לבטלה.

נכון, האשכנזים יש להם פוסקים שלהם, מהרי"ו, הם סומכים על הרמ"א, לפי דעתם זה לא ברכה לבטלה, אין הכי נמי, לדעתם. אבל מה דעת הפוסקים שלנו? בראשם רבינו הרמב"ם! זה ברכה לבטלה! 30 ראשונים גאונים וראשונים פוסקים לברך קודם.

הוא כותב בכוחו של מנהג "גדול כח המנהג", מה מנהג? יש בזה שמץ של איסור, המנהג הזה יש בו ספק של איסור, שמץ של איסור, לפי הרב [הרב עובדיה] זה לא שמץ זה ודאי איסור, אבל נניח גם לפוסקים ההם, לא נבטל את המנהג?

תברכי על לולב בסוכה, למה הרי לפי הרמב"ם ושו"ע זה נקרא ברכה לבטלה! זה לא נקרא שמץ של איסור? אז למה לחזק את המנהגים? הרב כתב עליו ביבי"א ח"י, כתב עליו חריף, ממש הרב כעס.

אדם שילמד תורה, רבתי, שילמד תורה לשמה! מה זה תורה לשמה? לא תכתוב בשם הריב"ש, תפתח תראה שם כתוב הפוך. איפה התורה לשמה? תורה לשמה תביא את כל הריב"ש ותגיד מה שאתה רוצה להגיד. אבל לא להשמיט ולכתוב "הנה הריב"ש אומר כח של מנהג", איזה כח של מנהג? ומה שכותב [הריב"ש] שתקתי, זה בגלל שלא היה לי כח לדבר איתם.

איפה התורה לשמה? כשרואים תורה כזו שמחפשים להגיד איפכא מסתברא ממרן [הרב עובדיה], זה לא תורה לשמה. תורה לשמה אדם יביא את כל הלשון, ויש לו קושיא כדרכה של תורה - בבקשה, תקשה תפלפל תתרץ, זה תורה לשמה, לא לחפש להגיד מה שאתה רוצה להגיד ולקיים את הדברים האלה. לכן גם כאן המנהג הזה וכו'.

פ"ג - מקור ושורש הדברים

לבאר הדברים, צריכים אנו לראות מהיכן מקור הדברים שבאו בספר "ברכת יעקב" ו"מנוחת שלום".

הגאון הגדול רבי יוחנן גירון זצ"ל [שהיה מגדולי רבני אטליא, אב"ד בפלורנציה יותר משלושים ושש שנה, נשא ונתן עם הגאון מהר"ש אבוהב זצ"ל בשו"ת דבר שמואל, ונמצאו תשובותיו ופסקיו בשו"ת שמש צדקה ושם מתואר "הרב המופלא אלוף התורה", וכמ"ש בס' כנסת ישראל (פ"ין), וארשא תרמ"ז דף ר"ח ע"ג] ע"ש [בתשובתו הבאה בשו"ת שמש צדקה (אמצע סי' יד דף כז סע"ב) כתב בזה"ל:

והרי לטוטפות בין עינינו דברי הריב"ש ז"ל סימן ל"ה, כמה חש שלא לקרוא תגר נגד מנהג (שלא כהלכה), על ענין קטן המפטיר ביו"ט, וחפית הנשים לטבילת מצוה. ומהרי"ק שורש שט"ו ומהרשד"ם אה"ע סי' קצ"ג, כתבו שאפילו במנהג שנראה שהוא נגד הדין, ובברכה לבטלה, ומנהג בורות אחר שנתפשט, אין למנוע אותו, דאמרינן הנח להם לישראל, אם אין נביאים הם בני נביאים הם, כ"ש בדבר הזה שהוא מתוקן ומקובל מפי גדולי עולם, שכדי בזיון וקצף נמאס להרהר אחריו, ואם כי כמו צער בנפשי כן הוא לשיח באמרתי בדברים פשוטים כאלה, אפילו לדרדקי דבי רב, מה אעשה כי יד איש שלומי אשר חפצתי ביקור עלי חזקה להעבירני אך הפעם על מנהגי. עכ"ל, (הסוגריים במקור).

מצורף צילום:

אשכנז על הכנת תפילין כדרכתן בח' והרי לטוטפות בין עינינו דברי הרזק
ז' סי' ל"ה כמה חש שלא לקרוא תגר נגד מנהג (שלא כהלכה) על ענין קטן
המפטיר ביו"ט וחפית הנשים לטבילת מצוה ומהרי"ק שורש שט"ו ומהרשד"ם אה"ע
סי' קצ"ג כתבו שאפילו במנהג שנראה נגד הדין ובברכה לבטלה ומנהג בורות
אחר שנתפשט אין למנוע אותו דאמרינן הנח להם לישראל אם אין נביאים הם
בני נביאים הם, כ"ש בדבר הזה שהוא מתוקן ומקובל מפי גדולי עולם שכדי
בזיון וקצף נמאס להרהר אחריו ואם כי כמו צער בנפשי כן הוא לשיח באמרתי
בדברים פשוטים כאלה אפילו לדרדקי דבי רב מה אעשה כי יד איש שלומי אשר
חפצתי ביקור עלי חזקה להעבירני אך הפעם על מנהגי שלא לצרוד מלין על
טוב דבר חזן ממחינתי וכדין אחינא על כל כי אחי מילתא יוכר טמי, זקן שלא

נראה שהבין מדברי הריב"ש, שבשביל שלא יאמרו כי אני מוציא לעז על טבילתן, לכן לא ביטל. אבל כ"ז מאד דחוק בפשט דברי הריב"ש בכל התשובה שמורה בהדיא על כוונתו לבטל המנהג, אלא שאין ביכולתו. והדברים תמוהים לכאורה. ולהלן יתבאר הדברים היטב בעז"ה.

והגאון רבי יוסף ידיד הלוי זצ"ל, שהיה אב"ד בירושלים ת"ו, בספר שו"ת ימי יוסף בתרא (חאו"ח סי' ד' עמוד יא) כתב בזה"ל:

ועיין עוד בשו"ת שמש צדקה בחלק או"ח סי' יד דף כז ע"ב שכתב משם הריב"ש בסימן ל"ה, שלא לקרוא תגר נגד המנהג, וכתב עוד משם מוהרי"ק שורש שט"ו ומוהרשד"ם אה"ע, שכתבו שאפילו במנהג שנראה שהוא נגד הדין, ובברכה לבטלה, ומנהג בורות אחר שנתפשט, אין למנוע אותו, דאמרינן הנח להם לישראל, אם אינם נביאים הם בני נביאים הם, יעו"ש. עכ"ל.

מצורף צילום:

של תמהון יעו"ש. ועיין עוד בשו"ת שמש צדקה בחלק או"ח סימן י"ד דף כ"ז ע"ב שכתב משם הריב"ש בסימן ל"ה שלא לקרא תגר נגד מנהג וכתב עוד משם מוהרי"ק שורש שט"ו ומהרשד"ם אה"ע שכתבו שאפילו במנהג שנראה שהוא נגד הדין ובברכה לבטלה ומנהג בורות אחר שנתפשט אין למנוע אותו דאמרינן הנח להם לישראל אם אינם נביאים הם בני נביאים הם יעו"ש, אולי כיון דנהגו בהכי הוי כמו לב ב"ד מתנה עליהם וכמו שכן

ואחריהם נמשך הגרי"ח סופר שליט"א בספר ברכת יעקב (עמוד קנד) שהעתיק דברי הגרי"י ידיד זצ"ל הנ"ל ככתבם וכלשונם ממש, וסיים וחתם דבריו: "ואין הספרים הללו תחת ידי להביא דברות קדשם ואתה תחזה". וקטע זה חזר ונדפס כמה פעמים בחיבוריו ללא כל שינוי, בספרו מנוחת שלום ח"ז (עמוד כב), ובס' מאמר יעקב (עמוד פט), ובס' תפארת חיים (סוף עמוד קכז), ובס' זכות יצחק ח"ב (סוף עמוד רמז).

מצורף צילום של דבריו בספר ברכת יעקב (עמוד קנד):

והגאון רבי יוסף ידיד ז"ל הלוי אב"ד בירושלם ת"ו בספרו שו"ת ימי יוסף
בתרא או"ח (סימן י"ד דף י"א) כתב: "ועיין עוד בשו"ת שמש צדקה או"ח (סימן י"ד דכ"ז ע"ב) שכתב משו"ת הריב"ש (סימן ל"ה) שלא לקרוא תגר נגד המנהג, וכתב עוד משם מהרי"ק ומהרשד"ם שכתבו שאפילו במנהג שנראה שהוא נגד הדין ובברכה לבטלה ומנהג בורות, אחר שנתפשט אין למנוע אותו דאמרינן הנח להם לישראל", והוסיף שם: "וכיון שמנהג זה פשוט וקדמון וכן נהגו בפני כמה רבנים וגדולים אין לנו להרהר אחר המנהג כי מנהגם של ישראל תורה, וצריך לעשות כל טעדיקי להעמיד המנהג, וכמו שכתבו מהרי"ק ז"ל (שורש ט'), ומהר"י הלוי (כלל ב' סימן י"ט, וכלל ה' סימן ל"ח וסימן מ"ח) ע"ש, וחזר וכתב כן גם בספרו ברכת יוסף ח"א (אות א' סימן ג' דף ר') ע"ש, ואין הספרים הללו תחת ידי להביא דברות קדשם ואתה תחזה, אבל כדברים הללו ראיתי שכתב הגאון הגדול

מחיפוש קל באוצה"ח מצאנו עוד כמה מאחרוני דורנו שהעתיקו לדברים האמורים, מהם ששאבו הדברים מספרי הגרי"ח סופר שליט"א, ומהם שנראה שבדקו הדברים בשרשם, כגון בקובץ ושבועתו ליצחק (עמוד קלב) שמעתיק דברי השמש צדקה הנ"ל, גם בשו"ת קול אליהו תופיק ח"א (חאה"ע סי' א אות ח דף שז סע"א), שו"ת מנחת שמואל ח"ג (חאו"ח סי' כט דקל"ה סע"א).

לכאורה כל זה הוא פלא, שהרי בריב"ש מבואר להיפך.

פ"ד - ביאור דברי הריב"ש

ביאור הדברים הוא כך.

הנה השדי חמד מער' מ כלל ל"ח ד"ה ולא זו בלבד, וד"ה וכן מתבאר (דף קל"ה ע"ג) כתב בזה"ל:

ולא זו בלבד אלא אף במנהג שנהגו שלא כדין - כשבאים לבטלו צריך שלא יבוא הדבר לידי מחלוקת וקטטה, שכן כתב מרן החבי"ף בספר משא חיים.... וכן מתבאר מדברי הריב"ש בסימן ל"ה וז"ל ראה מה... עכ"ל. ואין ספק שמה שמשך ידו (אף שלפי מה שביאר שם המנהג הזה הוא שלא כדין) הוא משום שחשש שיבוא הדבר לידי מחלוקת כיון שמצאו רב אחד שמקיים המנהג.

עד כאן לשון השדי חמד. מצורף הצילום:

במה שהיו המנהגים מקיימים עיין שם :
ורא א בלכר אלף אף במנהג שנהגו שלא כדין כשבאים לבטלו
 צריך שלא יבא הדבר לידי מחלוקת וקטטה שכן כתב מרן
 החבי"ף בספר משא חיים בחורם המנהגות דף מ"ז אות י"ד
 וז"ל יש כמה מנהגים שהיו בעיר והם שלא כדין ועמדו בית דין
 אחרים וביטלו כמו שבחכתי בחקקי לב א"ח סי' ו' וכן כתב
 בספר טה שלום א"ח סי' קס"ב וכספר עין משפט א"ח סי'
 י"ח אמנם אחרים שמעטו לבל יבא הדבר לידי מחלוקת וקטטה
 וכן פתחו הרבנים הנ"ל וכן כתב הרב מאמר מרדכי בס' סכ"ח
 סק"כ דף קמ"ן ע"ד עכ"ל :
וכן מהנאמר מדברי הריב"ש בס' ל"ה וז"ל ראה מה קרה לי
 בבאן ידעתי שכל הנשים ממאיווקה נהגו לחוץ ראשן בנחר
 שקדין קליד"ם בשעת טבילה חס אסור כמו שמוזכר בפרק אחרון
 מנהג דף ס"ו אשה לא חתוף בנחר וכו' וכאשר הוגד לי מנהג
 זה ייחסי להודיע לכן בלינעל שזה אסור וסיה קשה לכן לשטות
 מנהגן וזאלו לר"ס ו' ואמר שהמנהג יפה וכו' וכשראיתי שהנשים
 שומעות לסקל מה שלא היה ראוי לכן בענין זה משכתי את ידי
 שלא יאמרו שאני מוילא לכו במנהג טבילתן וייתי בבייט ולקרוכותי
 השומעות לקולי ומאזינות אמרתי לעצמי כראוי ואני מקיים בזה
 מה שאמרו רז"ל כשם שמתוה לומר דבר הנשמע כך מתוה שלא
 לומר דבר שאינו נשמע ר' אבא אמר חובה הוא שנאמר אל
 תיכח לן כן ישנאך עכ"ל ואין ספק שמה שמשך ידו (אף שלפי
 מה שביאר שם המנהג הזה הוא שלא כדין) הוא משום שחשש
 שיבא הדבר לידי מחלוקת כיון שמצאו רב אחד שמקיים המנהג :

כלומר, כותב השדי חמד סוף דבריו, שכוונת הריב"ש שבמקום שיש "חשש" שיבוא הדבר לידי מחלוקת, יש לקיים המנהג.

דהיינו, מפשטות דברי הריב"ש נראה, כי לא היה ביכולתו לבטל המנהג. שכן נראה מסיום דבריו שכתב שכשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע. בא השדי חמד, ומבאר לנו, כי "אין ספק" שטעמו הוא בגלל שיש "חשש" שיבוא לידי מחלוקת, ולכן, גם אם היה ביכולתו, לא היה מבטל.

ודבר זה מלמד על כח המנהג. כי אילולי המנהג, הרי הם נוהגים נגד ההלכה! ואף על פי כן הורה הריב"ש לקיים המנהג. אלא בהכרח שטעמו הוא שהמנהג הוא יסוד גדול בהוראה, וכיון שיש "חשש" מחלוקת, יש להעמיד ולקיים המנהג.

וראה זה פלא, בשו"ת ויען דוד ח"ה (חחו"מ סי' עא דף קצד ע"ב) שהביא דברי השדי חמד הנ"ל, וכתב על זה בזה"ל:

"והמעין בדברי הריב"ש יראה שלא כתב אלא משום דכשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ולא הזכיר שום ענין מחלוקת, ונראה דהשדי חמד לשיטתו שכתב (במע' ה' אס"ד אות ט בשם החקרי לב) שמצוה שלא לומר וכו', לא נאמר בדין ומורה הוראה, ועל כן הוצרך לומר שנמנע הריב"ש לומר משום מחלוקת, ועי"ש (ד"ה) ואין ספק, שהביא עוד פוסקים דשינוי מנהגים תלוי באם נעשה בשלום בלי מחלוקת, ומקור הדבר בגמרא פסחים (נ:) ואל ישנה אדם מפני המחלוקת". עכ"ל.

גם מצאתי בספר התקנות בישראל (ח"ד עמוד מ"ד בהערה), שהעיר על דברי השדי חמד הנ"ל, שאף על פי שהריב"ש כתב הטעם משום שלא להוציא לעז, פירש השדי חמד שהוא גם כן מפני מחלוקת,

"ולפי"ז יסבור הריב"ש שחשש מחלוקת בלבד אינו מספיק להרשות ביטול מנהג ואפילו הוא שלא כדין, אלא אם כן יש עמו גם דררא דאיסורא כגון הוצאת לעז על בנות ישראל. וצ"ע".

ובאופן שמכל המבואר נמצא כמה גדול הוא כח המנהג.

מעתה יתבארו הדברים כמין חומר, השמש צדקה מביא ומדקדק בלשונו "כמה חש" הריב"ש, כלומר, אין כוונתו שלא לבטל מנהגים שאינם כהלכה [שהרי אילו יש חשש לעז, וחשש מחלוקת לא מבטלים, אבל בלא"ה יש לבטל], אלא כמה יש להיזהר שלא לבטל מנהג במקום שיש חשש שיבוא לידי מחלוקת. [ואין הכי נמי, דעת הריב"ש שבאופן שלא יבוא לידי מחלוקת, והמנהג כנגד ההלכה, יש לחכם לבטל המנהג].

והגר"י ידיד העתיק בפשטות שהכוונה היא לחזק גודל המנהג, בכללות, וכמבואר, וראה לו בספרו ברכת יוסף (עמוד ו) שמזכיר גם כן לדברי השמש צדקה הנ"ל, אבל מעתיק רק מדברי מהרי"ק ומהרשד"ם ולא העתיק דברי הריב"ש. ע"ש.

פ"ה - הערות על ספר עין יצחק ועוד

קצת נבוא לתורף השגת הרה"ר לישראל הרב יצחק יוסף, בדבריו הנדפסים, ובדבריו בעל פה.

תחילה נבוא אל דבריו הנדפסים.

בספר עין יצחק ח"ג (כללי המנהגים עמוד תרנ"ב) כתב כך [וכן הוא בספרו שלחן המערכת ח"ב מערי' ה' אות י"ד דף תנ"ב סוע"ב]:

"הערה ע"ד הרב סופר שציטט מדברי הריב"ש דברים שלא ככתבם כלל - ומה שהביא בספרו ברכת יעקב הנ"ל (עמוד קנד) בשם שו"ת הריב"ש (סימן לה) שכתב "שלא לקרוא תגר נגד המנהג". ע"כ. הנה בתשובת הריב"ש הנז' לא כתב כדברים האלה כלל, ואדרבא מבואר להדיא מדבריו דמנהג שהוא נגד ההלכה יש לבטלו. והיאך העתיק דברי הריב"ש במרכאות, כאשר אין דבריו אלה מופיעים כלל בריב"ש". עכ"ל.

במהדורא קמא של העין יצחק, בשנת תשס"ז, הוא לא מוסיף את ההוספה "והיאך העתיק דברי הריב"ש במרכאות, כאשר אין דבריו אלה מופיעים כלל בריב"ש". כלומר, הרי זו הוספה מאוחרת של הרה"ר. דבריו נעשו ביוזעין ובכוונה ולא "פליטת קולמוס", כדי להראות כביכול איזה "שקר" ו"זיוף" נעשה כאן.

בעוד שזה שקר גמור! הרב סופר לא העתיק מהריב"ש - הוא מציין בבירור שהוא מעתיק מרבי יוסף ידיד. ה"מרכאות" נעשו על דברי רבי יוסף ידיד שבין הדברים שלו מזכיר גם את הריב"ש!

והננו לצרף צילום של "קבלת הוראות מרן" שנת תשס"ז עמוד רמ"ט: [וכ"ה בדבריו בספר בני מרוקו והלכותיהם עמוד נ"ח (נדפס שנת תשס"ז), וילקו"י על הל' שבת כרך א' ח"ב עמוד תקכ"ה, (יצא לאור שנת תשע"א), וכ"ה בקונטרס "איסור אמירת ברכה מעין שבע בליל פסח שחל בשבת" (מהדורה בתראה תשע"ה, עמוד 19), וקובץ בית יוסף חלק כד ניסן תשע"ו (עמוד יב), וכפה"נ חלק מהדברים נשארו ממהדו"ק של דבריו, אבל במקומו האמיתי בספר עין יצחק תיקן והוסיף וכו"ל].

הערה ע"ד הרב סופר שציטט מדברי הריב"ש דברים שלא ככתבם כלל

ומה שהביא בספרו ברכת יעקב הנ"ל (עמוד קנד)	תגר נגד המנהג". ע"כ. הנה בתשובת הריב"ש
בשם שו"ת הריב"ש (סימן לה) שכתב "שלא לקרוא	הנז' לא כתב כדברים האלה כלל, ואדרבא מבואר

רע כללי ההוראה כללי קבלת הוראות השלחן ערוך - כללים עין יצחק

ההוראה

את מנהגם, אבל הא לאו הכי אין הכי נמי שפיר צריך החכם שדבריו נשמעים לבטל מנהג שאינו נכון על פי ההלכה.

[ולענין מוציא לעז על הראשונים, ראה מה שכתבנו בזה לעיל].

גם הרב דברי יוסף (סימן ה' וסימן כו) הירבה להוכיח

להדיא מדבריו דמנהג שהוא נגד ההלכה יש לבטלו. [ראל"כ דבריו יסתרו למה שכתב בסימן שצ ושאר הסימנים הנ"ל, דמבואר שם להדיא דמנהג שיש בו שמץ של איסור חכם שדבריו נשמעים צריך לבטלו. וגם בסימן ל"ז מבואר להדיא שביטל המנהג, כיעו"ש]. וע"ש בסימן לה שדן לענין קטן אם עולה מפטיר

מצורף הצילום של עין יצחק ח"ג מהדורת שנת תשס"ט עמוד תרנ"ב:

הערה ע"ד הרב סופר שציטט מדברי הריב"ש דברים שלא כתבם כלל

מה שאמרו ז"ל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כן מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. עכ"ד.

הרי לפניך דברים ברורים שרק מפני הטעמים הנד' לא ביטל את מנהגם, אבל הא לאו הכי אין הכי נמי שפיר צריך החכם שדבריו נשמעים לבטל מנהג שאינו נכון על פי ההלכה.

גם הרב דברי יוסף (סימן ה' וסימן כו) הירבה להוכיח בראיות מרובות מדברי הראשונים ז"ל, שביטלו כמה וכמה מנהגים שהיה להם מקודם, והביא ראיה מרבינו האי גאון, שביטל המנהג. וכן מתשובת הריב"ש (סימן לו ולז), ותשובת הרא"ש (כלל ד' סימן ו') ומהתוס' ומהרשד"ם (אורח חיים סימן לד), וכבר כתבנו לעיל שהכנסת הגדולה, שינה וביטל כמה מנהגים, והסכים להלכה לסברת הרב פרי חדש דאפילו בדאיכא איסורא דרבנן עם כל זה מבטלין המנהג. ולדבריהם הסכים גם כן הרב נוה שלום (אורח חיים סימן תקפב). וכן פסק מהר"ם מיניץ הנ"ל. וכן דעת הרב הלבוש שם (חושן משפט סימן סז) ובתשובת באר עשק (סימן טו"ב), ובמכתם לדוד פארדו (יורה דעה סימן טז), ובשו"ת שבות יעקב חלק ב' (סימן ו'), ובמשאת משה (חלק יורה דעה סימן טו"ב). וכן כתבו עוד אחרונים, וראה באורך בסמיכה לחיים הנד'.

ומה שהביא בספרו ברכת יעקב הנ"ל (עמוד קנד) בשם שו"ת הריב"ש (סימן לה) שכתב "שלא לקרוא תגר נגד המנהג". ע"כ. הנה בתשובת הריב"ש הנד' לא כתב כדברים האלה כלל, ואדרבה מבואר להדיא מדבריו דמנהג שהוא נגד ההלכה יש לבטלו. והיאך העתיק דברי הריב"ש במרכאות, כאשר אין דברים אלה מופיעים כלל בריב"ש. [נדאל"כ דבריו יסתרו למה שכתב בסימן שצ ושאר הסימנים הנ"ל, דמבואר שם להדיא דמנהג שיש בו שמץ של איסור חכם שדבריו נשמעים צריך לבטלו. וגם בסימן ל"ז מבואר להדיא שביטל המנהג, כיעו"ש]. וע"ש בסימן לה שדן לענין קטן אם עולה מפטיר בשבתות שמוציאים בהם ב' ספרי תורה, וכתב שם שיש לנהוג שלא להעלות קטן, אך באלו הארצות אינם מדקדקים בזה ואינם שומעים למי שירצה לשנות מנהגם, ואפשר מפני שנהגו למכור למי שמעלה בדמים, ולכן אין משנים מנהגם בשום פנים, וכל המשנה ידו על התחתונה כי כולם יקומו נגדו וכו'. וראה מה קרה לי בכאן, כי כל הנשים נהגו לחוף ראשן בנתר, וזהו אסור וכו', ולפי שראיתי כי הנשים שומעין להקל מה שלא היה ראוי להן, משכתי ידי שלא יאמרו כי אני מוציא לעז על הראשונים, וצויתי בביתי ולקרובותי השומעות לקולי ומאזינות אימרותי, לעשות כראוי, ואני מקיים בזה

יש כאן הטעיה מכוונת, בס' ברכת יעקב הנ"ל, לא הביא כלל דברי הריב"ש אלא העתיק דברי הגר"י ידיד בציטוט מדויק וכדלעיל. ובא הוא ומאשימו בציטוט שלא כדין! ואילו היה מצטטו כדת וכהלכה - הרי שלא היה לדבריו כל מקום השגה!

גדולה מזו, כמה דפים לפני כן מזכיר הרה"ר את דברי הגר"י ידיד, ומצטט דבריו "שלא לקרוא תגר נגד המנהג", אבל שם הוא בוחר להשמיט שהגר"י ידיד מביא זאת מהריב"ש! (הדברים יובאו להלן במקורם), מדוע ולמה? כי אם יראה זאת המעיין בשם הריב"ש, כשיגיע להשגה על ספר ברכת יעקב ה"שקרי", לא יבין למה הספר ברכת יעקב שקרן שהרי כל דבריו כתובים בדברי הגר"י ידיד. אז כשמצטטים את הגר"י ידיד מסתירים שהוא זה שמצטט כן את הריב"ש, ואז אפשר לתקוף שהרב סופר שקרן.

חשבנו שיש מקום לדון לכף זכות. אולי, הוא ראה דברי הגר"י ידיד בס' ימי יוסף, והביא מדבריו, ובלי שום קשר הוא ראה גם את דברי הברכת יעקב, וע"ז יצא קצפו, (והוא לא דאג לצטט דבריו במלואם

שבזה היה צריך לצאת קצפו על שמש צדקה והגר"י יד"ד!), אלא שטעות סופ'ר בספר ברכת יעקב מוכיחה כי המחבר עין יצחק לא ראה בכלל דברי הגר"י יד"ד במקורם. (אז יוצא שהרה"ר בכלל לא ראה דבריו בפנים, אלא גם העתיק אותו מהרב סופר, גם השמיט ממנו כמה מילים, וגם תוקף את הרב סופר כשקרן, שומו שמים).

והוא, כי בספר ברכת יעקב מציין לימי יוסף סימן י"ד דף י"א, ובאמת הוא ט"ס, ובמקור הוא בסימן ד', והנה פלא פלאות, **את אותה הטעות בדיוק**, אנחנו מוצאים גם בספר עין יצחק.

יותר מזה, בספר ברכת יעקב מעתיק במקום "שלא לקרוא תגר נגד מנהג" כלשון השמש צדקה והגר"י יד"ד, הוא הוסיף אות ה"א, "שלא לקרוא תגר נגד "המנהג", **ופלא פלאות**, גם בספר עין יצחק תיקן והעתיק כך.. אבל - כמוכן - הוא השמיט את ה"ריב"ש", כדי לשמור את האפשרות לצעוק אח"כ בלויין שקרן על הספר ברכת יעקב שעליו הוא מדבר כמה עמודים אחרי, וכדלהלן.

כלומר, ספר עין יצחק ראה את דברי הגר"י יד"ד בספר ברכת יעקב, העתיק ממנו והשמיט מה שהביא מהריב"ש, ואחר כך שמר את ההשגה על הברכת יעקב, בעוד שההשגה כלל לא שייכת אליו (וכבר ראינו שהשדי חמד מפרש את הריב"ש כך בהדיא).

מצורף צילום דבריו בספרו "כללי המנהגים" עמוד י"ז, יש כאן ג' דיבורים: גם בספר, גם בשו"ת, אולם:

גם בספר נבחר מכסף למהר"י פינטו (סימן א') כתב, שאין לשנות ממנהג בני העיר, וכל הבא לשנות ידו על התחתונה ואין שומעין לו, וכל האנשים הבאים לדור באותה עיר צריכים לנהוג כמנהג בני העיר. ומי לנו גדול מאליהו וכו'. וע"ש שהסתייע מדברי מהר"י קולון הנ"ל.
גם בשו"ת ימי יוסף בתרא (אור"ח סי' דף יא) כתב, שאין לקרוא תגר נגד המנהג, והביא דברי המהרי"ק ומהרשד"ם שאפילו כמנהג שהוא נגד הדין וברכה לבטלה ומנהג בורות, אחר שנתפשט אין למנוע אותו, דאמרינן הנח להם לישראל. ע"ש.
אולם כפי הנראה הרב נבחר מכסף [שהיה בדורו של מו"ן] לא ראה דברי שאר הראשונים שכתבו לבטל מנהג הנוגד להלכה. אי נמי המהרי"ק והפוסקים הנ"ל כפי הנראה דיברו כלפי מי שמבטל המנהג ביד חזקה, שלא ברצון

אולם בספרו עין יצחק במהדורה המתוקנת, ח"ג עמוד תרמ"ו, הוא כבר משמיט את הדיבור גם בשו"ת, שבו הציטוט של הגר"י יד"ד, כי גם הוא מבין שיש גבול לשקר.

והנה פלא פלאים, בעין יצחק נעלמים דברי הגר"י יד"ד, מצורף הצילום מעין יצחק (שימו לב לפסקא שהושמטה!):

גם בספר נבחר מכסף למהר"י פינטו (סימן א') כתב, שאין לשנות ממנהג בני העיר, וכל הבא לשנות ידו על התחתונה ואין שומעין לו, וכל האנשים הבאים לדור באותה עיר צריכים לנהוג כמנהג בני העיר. ומי לנו גדול מאליהו וכו'. וע"ש שהסתייע מדברי מהר"י קולון הנ"ל.
אולם כפי הנראה הרב נבחר מכסף [שהיה בדורו שאחרי מו"ן הבית יוסף] לא ראה דברי שאר הראשונים שכתבו לבטל מנהג הנוגד להלכה. אי נמי המהרי"ק והפוסקים הנ"ל כפי הנראה דיברו כלפי מי שמבטל

אולם בספר עין יצחק במהדורה המתוקנת (ח"ג עמוד תרמ"ז), ניכר שהוא כבר פתח [או ראה במקור אחד ולא הספקנו לברר זאת] את הגר"י יד"ד, כי הוא מרחיב על נידון הגר"י יד"ד בסי' ד', אבל גם שם אחרי שהוא מוסיף ומבאר תוכן דברי הגר"י יד"ד, עדיין את ההשמטה מהציטוט בשם הריב"ש הוא שומר ל"ברכת יעקב" כמה עמודים אחרי זה.

מצורף הצילום מהעין יצחק בציטוטו מדברי השמש צדקה, איך הוא משמיט דברי הריב"ש, כדי לשמור ההשגה על ה"ברכת יעקב", אם כי דבריו כאן יותר מעודנים, ופחות ניכר בהם ההשמטה של הריב"ש, הוא לא מצטט כמו במהדו"ק, כדי שלא יבואו אליו בתלונה..

תמהוּן. ע"ש. ועיין בשו"ת שמש צדקה במה שכתב
שראוי לקיים המנהג, עם כל זה בודאי במנהג שיש
בו שום נדנוד חשש של איסור, ובפרט בענין חשש

וכל אחד יעשה את ההשוואה בין מה שמצטט מהשמש צדקה, לבין הכתוב שם.. ההשמטה של
הריב"ש בדברי הרה"ר ברורה.

כאמור, אילו היה נוהג באמת בדרך של "תורה לשמה", והיה מצטט כהוגן, לא היה לדבריו כל מקום
של השגה.